

РОЗДІЛ V

Теорія і практика перекладу

УДК 81.25

Лілія Кушнір

Зіставний аналіз мовно-змістових деформацій в українському та російському перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової

У статті зіставлено український і російський переклади першого тому роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової. Аналіз якісного складу та кількісних масштабів мовно-змістових перекладацьких деформацій засвідчив, що українському перекладу властиві деякі ознаки вторинності. Наслідками є нагромадження семантичних і стилістичних відхилень від тексту оригіналу на лексичному та фразеологічному рівнях і надмір перекладацьких деформацій в українському перекладі.

Ключові слова: художній переклад, фентезі, Дж. Р. Р. Толкін, перекладацькі деформації, вторинний переклад.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вторинний (або непрямий, опосередкований чи проміжний) переклад (ВП) – це переклад, здійснений не безпосередньо з оригіналу, а з його перекладу іншою мовою. З історії перекладу відомо багато прикладів застосування цього методу через традиції, відсутність оригінального тексту або перекладачів, які достатньо володіють мовою оригіналу. ВП був об'єктивно виправданий, наприклад, у перекладі з мов східних народів, менш відомих у Європі. У минулому проміжними мовами перекладу часто слугували французька та німецька. І. Франко іноді перекладав художні твори східних авторів, використовуючи кілька доступних йому іншомовних перекладів [10]. У ХХ ст. активно діяла перекладацька школа М. Лукаша, члени якої зробили надбанням читачів багато творів, написаних маловідомими в Україні мовами [5]. Тоді ж, як наголошує Т. Кияк і співавтори [4], у ролі мови-посередника все частіше почали виступати англійська, а на теренах колишнього Радянського Союзу – російська. Скажімо, Ф. Соласко перекладала повість І. Франка «Воа constrictor» англійською мовою з російської; схожі факти спостерігали і для окремих творів Олеса Гончара. ВП частіше практикують у застосуванні до поезії, оскільки одночасне володіння маловідомими мовами, навиками версифікації та поетичним талантом трапляється нечасто. В одній із рецензій Г. Кочур наводив вагомий виправдання ВП поезії й у мистецькому плані (див. роботу О. Бросаліної [1]).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Явище ВП продовжує існувати сьогодні. Твори сучасного українського письменника С. Жадана перекладено шведською мовою через посередництво російської, оскільки перекладач Н. Гокансон недостатньо володів українською [6]. Але об'єктивні підстави для ВП поступово зникають: оригінальні твори доступніші, а практика вивчення різноманітних мов ширша. Як вимушений прийом, ВП має право на існування хіба для нечисленних народів, літературні норми мов яких вироблені недостатньо, а знавці мови оригіналу все ще відсутні. Загалом же перекладознавство відкидає ВП як неприйнятний і недосконалий метод. За висловом російського перекладача та критика В. Топорова, «перепереклади вбивають літературну класику» [14]. Однак неоднозначне явище ВП на сьогодні вивчено все ще недостатньо, а тому відповідна тематика актуальна.

2002 року опубліковано російський переклад (РП) фентезійного роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової, а 2003-го – її український переклад (УП) (див. [12, 13, 16]).

М. Стріха [9, с. 305] висловив думку про те, що УП А. Немирової – це ймовірний ВП з її попереднього РП.

Мета цієї розвідки полягає в зіставному аналізі обох згаданих перекладів. Основні завдання – якісно й кількісно зіставити мовно-змістові перекладацькі деформації (ПД) у них, з'ясувати наявність або відсутність ознак вторинності в УП А. Немирової та, за потреби, висвітлити конкретні недоліки ВП на прикладі обраного художнього твору.

Нижче під ПД розумітимемо дві близькі перекладознавчі категорії, які М. Гарбовський [3] іменує деформаціями та помилками. Критерії, за якими їх розрізняють (деформації усвідомлені перекладачем і переважно виправдані, а помилки – неусвідомлені та не виправдані [3, с. 506–508, 514–516]), дещо суб'єктивні, а тому ці категорії важко об'єктивно розрізнити на практиці.

Методика дослідження передбачає порівняння якісного характеру й кількісних масштабів наявних у перекладах спотворень змісту та мовностилістичних особливостей оригіналу. Припускаємо, що ці знакові явища, які об'єктивно завжди присутні в перекладах таких складних художніх творів, як роман Дж. Р. Р. Толкіна, дають змогу краще з'ясувати спільні та відмінні риси перекладів, аніж просте порівняння двох текстів на предмет збігів на рівні індивідуальних лексичних одиниць або фразеологічних зворотів. Окремі елементи цього підходу раніше вживала І. Тимофєєва [11, с. 11, 12], з'ясовуючи ознаки вторинності одного з італійських перекладів повісті М. Гоголя «Шинель».

Оскільки обсяг роману Дж. Р. Р. Толкіна надто великий для послівного аналізу, для докладного зіставлення було обрано три розділи з його першого тому (1.2 «The Shadow of the Past», 1.11 «A Knife in the Dark», 2.2 «The Council of Elrond») і їхні російські («Тень минувшего», «Клинок в ночи», «Совет у Элронда») та українські («Тінь минулого», «Клинок в ночи», «Нарада в домі Елронда») відповідники. Розділи 1.2 і 2.2 особливо складні для перекладу, оскільки насичені авторськими міфами – інформацією про «географію», «історію», «культуру» та «мови» його фантастичного світу. Обсяг розділів складає близько 20 % від повного обсягу першого тому. Результати аналізу таких великих статистичних вибірок текстів повинні правильно відображати характерні риси перекладів усього роману.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Найголовніші результати якісного та кількісного порівняння мовно-змістових ПД у РП і УП роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової наведено в таблиці. Як і в роботі О. Третьякової [15], тут ПД поділено на *змістові*, які відповідають відтворенню семантичного поля оригіналу, і *мовні*, які стосуються мовностилістичних ознак перекладу. У термінах теорії «зміст-текст» І. Мельчука, змістові ПД породжені на першому етапі герменевтичного аналізу тексту оригіналу, а мовні ПД – на другому етапі синтезу тексту перекладу. Тут знехтувано малоімовірною ситуацією, коли ПД є результатом неточностей на обох згаданих етапах. За джерелами появи змістові та мовні ПД поділено на *лінгвальні*, а також *екстралінгвальні*, які пов'язані з неповним урахуванням «широкого контексту» твору, особливостей мовленнєвої ситуації, її прагматики тощо (див. обговорення В. Виноградовим відповідних чинників у перекладі [2]). Серед змістових ПД виокремлено спотворення фактажу й художніх образів оригіналу – «*фактичні*» й «*образні*» ПД. Оскільки від мовних ПД потерпає найперше досконалість мови та стилю перекладу, а не відтворення змісту, то ці ПД не було поділено на «*фактичні*» та «*образні*».

Нижче підсумовано лише найважливіші закономірності, які впливають із цього дослідження. З міркувань стислості викладення кількість подальших ілюстрацій ПД буде обмеженою, а їхнє обговорення – коротким.

1. В УП А. Немирової [13] кількісні масштаби ПД помітно (на 54 %) більші, ніж в її РП [12]. В обох перекладах змістові ПД трапляються рідше, ніж мовні ПД. Частки змістових ПД складають 35,6 % для РП і 30,6 % для УП, а тому УП більше характерні мовні ПД. В обох перекладах серйозніші за наслідками «образні» ПД рідкісні; перекладам притаманні найперше «фактичні» змістові ПД, причому відповідні частки майже однакові для РП і УП (відповідно 77,4 % і 78,0 %). У РП і УП екстралінгвальних ПД помітно менше, ніж лінгвальних. Проте відносний внесок екстралінгвальних ПД у РП [12] (28,7 %) дещо більший, порівняно з УП [13] (17,9 %). Це означає, що «зайві» ПД, які з'являються в УП (див. подальші пп. 2, 3), переважно мають лінгвальне походження.

Дані якісного та кількісного порівняння мовно-змістових ПД у РП та УП роману
Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової

Тип ПД	Російський переклад [12]				Український переклад [13]			
	Розділ 1.2	Розділ 1.11	Розділ 2.2	Усі розділи	Розділ 1.2	Розділ 1.11	Розділ 2.2	Усі розділи
Мовні (лінгвальні)	20	1	20	41	23	13	45	81
Мовні (екстралінгвальні)	7	2	6	15	5	3	4	12
Усі мовні	27	3	26	56	28	16	49	93
Змістові (лінгвальні, «фактичні»)	5	6	7	18	6	9	10	25
Змістові (екстралінгвальні, «фактичні»)	2	–	4	6	4	–	3	7
Змістові (лінгвальні, «образні»)	–	–	3	3	–	–	4	4
Змістові (екстралінгвальні, «образні»)	1	1	2	4	1	1	3	5
Усі змістові	8	7	16	31	11	10	20	41
Усі мовні та змістові	35	10	42	87	39	26	69	134

2. Усі змістові ПД у РП, крім єдиної, присутні і в УП. Наведемо ілюстрації:

1) *Long after...* [16, с. 57] – *Много лет прошло...* [12, с. 69] – *Багато років минуло...* [13, с. 62] (екстралінгвальна «фактична» ПД; у додатках до роману натрапляємо на інформацію про те, що від втрати Персня до його знахідки пройшло майже 2500 років, а тому *много лет* або *багато років* є недостатніми відповідниками оригінального *long after*);

2) *'I hope the thinning process will not go on indefinitely, or I shall become a wraith'. 'Do not speak of such things!' said Strider quickly, and with surprising earnestness* [16, с. 208] – *Если так и дальше пойдет, то я превращусь в привидение! – Прекрати! С такими вещами не шутят! – неожиданно резко прервал его Шатун* [12, с. 219] – *Якщо так і далі піде, то я перетворююсь на привида! – Цитуйте. З такими речами не жартують! – несподівано різко обірвав його Блукач* [13, с. 198] (екстралінгвальна «образна» ПД; герой різко обриває співбесідника не тому, що нестриманий, – слово *wraith* нагадує заборонене збірне ім'я могутніх ворогів *Ringwraiths*, які десь поруч; відповідниками *Ringwraiths* є *Призраки Кольця* в РП і *Примари Персня* в УП, а тому мовленнєву ситуацію краще відтворили би слова *призрак* і *примара*, відповідно);

3) *... that power only the Great Rings wield* [16, с. 285] – *... такой властью обладает лишь одно Кольцо – Старшее* [12, с. 287] – *... таку владу має лише один з них – Головний* [13, с. 268] («фактична» ПД лінгвального походження, бо в оригіналі маємо множину; за легендою Дж. Р. Р. Толкіна, здатність продовжувати життя смертним мають усі Великі Персні, а не єдиний Перстень Саурана).

Оскільки РП і УП належать тій же авторці, однакові неточності в них об'єктивно можуть і не свідчити про вторинний характер останнього перекладу – адже в пам'яті перекладачки могли зостатися попередньо прийняті нею конкретні творчі рішення в багатьох проблемних місцях РП. Проте ці міркування не годяться для пояснення однакових неточностей у перекладах порівняно простих текстових фрагментів. А таких змістових ПД багато, наприклад: 1) *Bill Ferny's price was twelve silver pennies* [16, с. 202] – *Билл Терни запросил тридцать монет серебром* [12, с. 212] – *Билл Терник запросив тридцять срібних монет* [13, с. 192]; 2) *I suppose you know who you've taken up with?* [16, с. 204] – *А вы знаете, кого наняли?* [12, с. 214] – *Чи ви знаете, кого найняли?* [13, с. 194]; 3) *Frodo was looking twice the hobbit that he had been* [16, с. 208] – *Фродо стал вдвое тоньше, чем был* [12, с. 219] – *Фродо став удвічі тоншим, ніж був* [13, с. 198]. Тої ж самої тривіальної помилки практично неможливо припуститися у двох незалежних перекладах, а тому в УП цих фрагментів оригіналом, мабуть, слугував РП. Подібні приклади – це своєрідний «лакмусовий папірець» явища ВП (порівн. із ілюстраціями І. Тимофеевої [11, с. 11, 12]).

3. Аналіз змістових ПД в УП, які не мають аналогів у РП, теж показовий. Причини їхньої появи важче збагнути, порівнюючи англійський оригінал із УП. Але порівняння УП з РП засвідчує, що переважно це невдалі лексичні або фразеологічні кальки з російських оригіналів, наприклад: 1) *What*

then is this one that he desires so much? [16, с. 280] – *Остается это, последнее*, – *отчего же Враг так рвется заполучить его?* [12, с. 292] – *Залишається це, останнє* – *чого ж Ворог так прагне одержати його?* [13, с. 264] (в оригіналі *this one* означає *ring*, в РП *последнее* – це *кольцо*, а слово *перстень* в УП чоловічого, а не середнього роду); 2) *Saruman ... deceived his messenger* [16, с. 293] – *Саруман ... обманул собрата* [12, с. 306] – *Саруман ... підманув товариша* [13, с. 277] (за сюжетом роману Саруман і Радагаст, про якого йдеться, – члени *Ордену* або *Братства* (див. аналіз Б. Стасюка [8]), але не *товариші*; тому відповідність *his messenger* – *собрата* контекстно прийнятна, відповідність *собрата* – *товариші* задовільна лише формально, але *his messenger* і *товариші* не є відповідниками); 3) *Their Captain remained in secret* [16, с. 296] – *их главарь укрылся* [12, с. 310] – *їхній ватажок сховався* [13, с. 280] (українське слово *сховався* – це еквівалент російського *укрылся*; *укрылся* – це еквівалент оригінального *remained in secret*, але *remained in secret* не відповідає *сховався*, хоча б тому, що конотації останнього слова не узгоджуються з образом жадливих і безстрашних Чорних Вершників, про яких ідеться; краще *прицаївся*, *притаївся* тощо).

4. Мовні ПД в перекладах А. Немирової – це переважно дрібні відхилення різноманітного плану від мовних норм або авторського стилю, недосконалі чи алогічні мовні конструкції тощо. Їхня вагома частка спільна для обох перекладів: 1) *returned to his ancient fastness in the Dark Tower of Mordor* [16, с. 55] – *вернувся в Мордор, свою исконную вотчину* [12, с. 67] – *повернувся до Мордору, своєї споконвічної вотчини* [13, с. 61] (основні значення *fastness* із синонімією *fortress, stronghold* – це *фортеця, твердиня, оплот, цитадель, кріпость* тощо, а *вотчина* – це феодальна земельна власність, родове помістя, що передається в спадок, із етимологією, пов'язаною з лексемою *отець*); 2) *They had to pick their way carefully to keep ... dry-footed* [16, с. 206] – *Нужно было глядеть, куда ставит ноги, чтобы не промокнуть* [12, с. 216] – *Треба було придивлятися, куди ставити ногу, щоб не промокнути* [13, с. 196] (за контекстом дещо ліпше *не промочити ноги*); 3) *Well, the choices are, it seems, to submit to Sauron, or to yourself* [16, с. 292] – *Итак, нам предоставлено выбирать между Сауроном или Саруманом* [12, с. 305] – *Отже, нам пропонують вибрати: Саурон чи Саруман?* [13, с. 275] (за контекстом це глибоко особистий вибір Гандальфа, тому займенник *нам* недоречний; натомість добре було би відтворити *submit to* – *підкоритися*).

5. Окремі мовні ПД наявні лише в РП, або лише в УП А. Немирової, а тому на позір виглядають порівняно незалежними: 1) *Then suddenly his visits had ceased* [16, с. 49] – *Затем внезапно его набеги прекратились* [12, с. 61] – *Потім його відвідини чогось припинились* [13, с. 55] (через стійкі конотації слово *набеги* не підходить для позначення візитів мудреця Гандальфа до Фродо); 2) *known in Elven-lore* [16, с. 55] – *известного эльфийским мудрецам* [12, с. 66] – *відомого ельфійським знавцям* [13, с. 60] (знавці стилістично дисонують з контекстом першотвору); 3) *For the folk of Arnor dwindled* [16, с. 274] – *Так истоцился и утратил власть народ Арнора* [12, с. 285] – *Таким чином збезлюднів та втратив владу народ Арнора* [13, с. 257] (*збезлюднити* може *земля* тощо, але не *народ*).

Зазначимо, що два останні приклади не суперечать припущенню про те, що причиною появи ПД в УП могли бути хибні перекладу з російської мови. Це припущення підтверджується аналізом переважної більшості інших мовних спотворень в УП, аналоги яких відсутні в РП. Наведемо типові приклади: 1) *It was actually pleasant ... to hear a kindly voice again* [16, с. 60] – *Ему было ... действительно приятно услышать вежливую речь* [12, с. 72] – *... йому було й насправді приємно почути ввічливу промову* [13, с. 65] (за змістом повинно бути *голос, мову*); 2) *the noise of hoofs* [16, с. 200] – *топот коней* [12, с. 209] – *стукіт коней* [13, с. 189] (краще *тупім*); 3) *Frodo was crushed by the news* [16, с. 201] – *Новость обескуражила Фродо* [12, с. 211] – *Новина збентежила Фродо* [13, с. 191] (тут контекстні лексичні відповідники *crush* – *розчавила, пригнітила, вразила, обпекла*); 4) *Wouldn't the beast bolt back to him ...?* [16, с. 202] – *Не поскачет его зверюга прямо к нему ...?* [12, с. 212] – *Не поскаче його тварюка просто до нього ...?* [13, с. 192] (*зверюга* – *тварюка* – це лише формально задовільні відповідники; слово *зверюга* в РП виражає гумор через очевидну невідповідність цього звертання головного героя Фродо на адресу поні; зневажливо-лайливе *тварюка* в УП цієї функції не виконує); 5) *Not all the faces were friendly, nor all the words that were shouted* [16, с. 204] – *Не все лица выражали дружелюбие, не все слова, брошенные им вслед, были добрыми* [12, с. 214] – *Не всі обличчя мали дружній вигляд, не всі слова, що бриніли за їхніми спинами, були лагідними* [13, с. 193] (у ланцюжку *shout* – *бросать вслед слова* – *бриніли слова* поступово нагромаджується семантична невідповідність); 6) *I don't like this noise: it makes my heart sink somehow* [16, с. 214] – *в этой дыре мне*

как-то не по себе [12, с. 224] – у цій тарілці мені якось ніяково [13, с. 203] (відповідник *ніяково* зі значеннями *незграбно, сором'язливо, незручно, обтяжливо* тощо не годиться до фрази *my heart sinks*; проте, якщо абстрагуватися від контексту, *ніяково* є прийнятним відповідником російського *не по себе*); 7) *he had found the creature called Gollum* [16, с. 284] – Арагорн *обнаружил* тварь по имени Горлум [12, с. 296] – Арагорн *викрив істоту* на ім'я Горлум [13, с. 267, 268] (за змістом – *знайшов, уіймав*); 8) *When the battle was over* [16, с. 287] – *Когда бой утих* [12, с. 299] – *Коли бійка вирухла* [13, с. 270] (контекст мовленнєвої ситуації не передбачає зниженої або побутової лексики на зразок *бійка* або *чубанина*).

Отже, є вагомі підстави вважати ці та багато інших мовних ПД в УП А. Немирової наслідками недосконалого перекладу, зробленого з російського тексту. Саме це, а не рівень володіння перекладачкою українською мовою, видається причиною істотно більшої кількості мовних ПД в УП [13], порівняно з її РП [12] (див. дані табл. 1).

6. Аналіз обраних розділів роману Дж. Р. Р. Толкіна засвідчив виразну лексичну та фразеологічну близькість РП і УП. Оскільки перекладач завжди має багато варіантів прийнятних творчих рішень у відтворенні того чи того фрагмента художнього твору, ми схильні пов'язувати згадану близькість також із явищем ВП. Прямим наслідком є помітний вплив російської мови в УП: *по порядку, кінець кінцем, з захватом, немало, у третій і останній раз, старайся, понав, Кільценосець* тощо. Хоча ці слова та вирази прийнятні, варіанти *по черзі, господар, вешті-решт, з захопленням, чимало, втретє і востаннє, намагайся, потрапив, Персносець* природніші. В УП трапляються русизми: *підгорний* [13, с. 65], *співпала* [13, с. 268], *уяснити* [13, с. 279] тощо.

Заради об'єктивності зазначимо, що окремі рішення в УП А. Немирова приймала всупереч її попереднім рішенням у РП. Хоча цих прикладів порівняно небагато, вони все ж засвідчили, що в роботі над УП перекладачка неодноразово зверталася безпосередньо до оригіналу роману. Тому результати цього дослідження не дають підстав стверджувати, що її УП є цілковитим ВП. Коректніше констатувати, що він виявляє низку виразних ознак ВП.

7. Вивчення питань відтворення в перекладах численних власних назв і авторських реалій засвідчило, що їхні відповідники в УП переважно запозичено з РП, іноді навіть зі спотвореннями та безпідставним обмеженням варіативності (наприклад, *Bree* (село) [16, с. 203], *Bree-hill* (пагорб) [16, с. 205] – *Бригор* [12, с. 212], *Бри-гора* [12, с. 215] – *Бригора* [13, с. 192], *Бригора* [13, с. 194]).

8. Корисним стало додаткове порівняння аналізованих розділів РП А. Немирової з іншими російськими перекладами (див. також роботу Н. Семенової [7]). У повному обсязі ці результати буде висвітлено окремо, а тут обмежимося констатацією значних успіхів перекладачки. Її РП не буквальный, достатньо точний. Як і в оригіналі, зауважуємо виражені відмінності стилів авторської оповіді та мови різних персонажів, відсутність зниженого стилістичного реєстру. Водночас, УП бідніший стилістично: знижена лексика тут теж відсутня, але майже немає аналогів старовинного або пафосно-урочистого лексичних пластів, притаманних РП. В УП обмаль яскравих перекладацьких рішень, які б не мали відповідників у РП. Іншими словами, творчих успіхів у РП А. Немирової більше, порівняно з її УП, що корелює з «вторинним» характером останнього. Тому УП викликає дещо менший інтерес у плані відображення індивідуальної перекладацької інтерпретації тексту Дж. Р. Р. Толкіна.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Зіставлення УП і РП роману Дж. Р. Р. Толкіна за авторством А. Немирової дало змогу отримати дані про якісний характер і кількісні масштаби мовно-змістових ПД у них. На підставі встановлених особливостей ПД зроблено висновок про те, що УП володіє ознаками вторинності. Тому припущення М. Стріхи [9, с. 305] слід визнати загалом слушним. Конкретні негативні наслідки явища ВП – це поступове нагромадження семантичних і стилістичних відхилень від оригіналу на лексичному та фразеологічному рівнях, а також обмежені масштаби перекладацької творчості в УП роману. Надмір ПД, виявлений в УП, є вимушеним наслідком частково застосованої А. Немировою практики ВП. Нарешті, перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в зіставному аналізі відтворення власних назв, реалій і фразеологізмів в українських і російських перекладах роману.

Джерела та література

1. Бросаліна О. Едична строфіка в перекладі Толкінових переспівів («Нова пісня про Вольсунгів» і «Нова пісня про Гудрун») / О. Бросаліна // Віршознавчі студії : зб. пр. наук. семінару «Вірш у системі

- перекладу» (21 верес. 2010 р.) / упорядн. Н. В. Костенко, Я. В. Ходаківська. – К. : ВПЦ Київ. ун-т, 2010. – С. 56–64.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М. : Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
 3. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
 4. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : Київ. ун-т, 2009. – 544 с.
 5. Микитенко О. Микола Лукаш і «Всесвіт» (сторінки спогадів) / О. Микитенко // Всесвіт. – 2005. – № 1–2. – С. 148–159.
 6. Нільс Гокансон: Шведські перекладачі повинні перебраться в українські міста (інтерв'ю О. Коня) [Електронний ресурс] // Інтернет-джерело «Zaxid.net», 29.07.2011.. – Режим доступу: <http://archive.is/mlvmG>
 7. Семенова Н. «Властелин Колец» в зеркале русских переводов [Электронный ресурс] / Н. Семенова. – Режим доступа: <http://www.kulichki.com/tolkien/arhiv/ugolok/semenova.shtml>
 8. Стасюк Б. Аморфність групування неповноеквівалентної лексики / Б. Стасюк // Наук. зап. Сер. : Філологічні науки (мовознавство): У 5-ти ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 222–225.
 9. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
 10. Теплий І. Східнознавчий дискурс Івана Франка / І. Теплий // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філологічна. – 2011. – Вип. 53. – С. 28–54.
 11. Тимофеева И. Ф. Повесть «Шинель» Н. В. Гоголя в итальянских переводах. Проблемы интерпретации: автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.01 «Русская литература» / И. Ф. Тимофеева. – Томск, 2005. – 16 с.
 12. Толкин Дж. Р. Р. Властелин Колец. Кн. 1. Хранители кольца / Дж. Р. Р. Толкин ; [пер. с англ. А. В. Немировой]. – М. : ООО «Изд-во АСТ»; Харьков : Фолио, 2002. – 479 с.
 13. Толкієн Дж. Р. Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1 / Дж. Р. Р. Толкієн ; [пер. з англ. А. В. Немирової]. – Х. : Фоліо, 2003. – 429 с.
 14. Топоров В. Перепереводы убивают литературную классику [Электронный ресурс] / В. Топоров // Частный корреспондент. – 17 нояб. 2008 года. – Режим доступа: <http://www.chaskor.ru/opinion/?b=all>
 15. Третьякова Е. А. О некоторых проблемах перевода произведений Дж. Толкина с точки зрения дискомфорта стилистики / Е. А. Третьякова // Палантин. – 2008. – № 3–4. – С. 114–118.
 16. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Part 1. The Fellowship of the Ring / J. R. R. Tolkien. – New York : Ballantine Books, 2006. – 462 p.

Кушнір Лилія. Сопоставительный анализ речевых и смысловых деформаций в украинском и русском переводах романа Дж. Р. Р. Толкина «The Lord of the Rings» за авторством А. Немировой. В статье выполнен сопоставительный анализ украинского и русского переводов первого тома романа Дж. Р. Р. Толкина «The Lord of the Rings» за авторством А. Немировой. Этот анализ позволил получить данные о качественном составе и количественных масштабах речевых и смысловых переводческих деформаций. На основе установленных особенностей переводческих деформаций сделано вывод о том, что украинский перевод обнаруживает отдельные признаки вторичности. Негативными следствиями вторичности украинского перевода являются постепенное накопление семантических и стилистических отклонений от текста оригинала на лексическом и фразеологическом уровнях, а также ограниченные масштабы переводческого творчества, по сравнению с русским переводом. Избыток речевых переводческих деформаций, обнаруженный в украинском переводе, представляет собой вынужденный результат частично примененной А. Немировой практики вторичного перевода.

Ключевые слова: художественный перевод, фэнтези, Дж. Р. Р. Толкин, переводческие деформации, вторичный перевод.

Kushnir Liliya. Contrastive Analysis of Language and Meaning Deformations in the Ukrainian and Russian Translations by A. Nemirova of J. R. R. Tolkien's Novel «The Lord of the Rings». The article deals with contrastive analysis of the Ukrainian and Russian translations by A. Nemirova of the first volume of the J. R. R. Tolkien's novel «The Lord of the Rings». The analysis has resulted in obtaining the quantitative data concerned with the structure and the scope of language- and meaning-related translation deformations in the both translations. Issuing from the main features of the translation deformations, the conclusion has been drawn that the Ukrainian translation shows some features revealing its secondary character. The appropriate negative consequences are gradual accumulation of semantic and stylistic deviations from the original text of the novel on the lexical and phraseological levels, as well as a more limited scope of creative translator's work. An excess of the language-related

translation deformations found in the Ukrainian translation is a compulsory result of the practice of secondary translation partly applied by A. Nemirova.

Key words: literary translations, fantasy, Tolkien, translation deformations, secondary translation.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 81'373.2

Володимир Мозговий

Зумовленість перекладу власних назв правовою значущістю об'єктів номінації

У статті розглянуто методику перекладу різних розрядів онімної лексики з російської на українську мову, яка має враховувати права власника імені, соціально-правову значущість об'єктів номінації, особливості мовних систем й однаковість підходів до їхньої передачі в споріднених пропріальних культурах. З урахуванням цієї методики запропоновано найбільш показові приклади можливого перекладу власних назв і проаналізовано причини наявних помилок у сучасних номінативних презентаціях.

Ключові слова: власна назва, переклад, розряди власних назв, об'єкт номінації, право на ім'я.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема перекладу власних назв має давню історію свого мовного розв'язання [4], але в реаліях сьогодення вона захопила не лише науковий світ вузького кола мовознавців, а й широкий спектр звичаєвого права, за яким будь-яка офіційна особа чи структура залежно від своїх уподобань стали диктувати, коли і як розпоряджатися антропонімічною чи топонімічною «долею» власника імені [1; 2; 3]. Проте звичаєве право не може бути адекватним, якщо воно не враховує юридичний складник різних за характером денотативної інформації об'єктів номінації (головна умова) і специфіку систем мовних систем (опосередкована умова) мови-ономізатора (творця імені) й мови-користувача. Це наочно демонструють перекручення «за бажанням» типу рос. *Дарья* – *Дарина*, рос. *Иосиф* – укр. *Йосип*, рос. *Николай* – – укр. *Микола*, *Миколайович*, рос. *Пикин* – – укр. *Пикин*) або «за традицією» типу рос. *Горловка* – укр. *Горлівка*, рос. *Николаев* – укр. *Миколаїв*, рос. *Никольское* – укр. *Микільське*, рос. *Красный Молочник* – укр. *Червоний Молочар*. Вони в реаліях споріднених мов сягають масштабів, за якими власна назва як спосіб фіксації чийєсь власності починає «зраджувати» своїй адресно-інформативній функції і породжує безліч соціально-політичних, культурних і спадкоємно-майнових проблем.

Мета статті – визначити критерії можливого перекладу онімної лексики (повного чи часткового) на рівні споріднених чи контактних мов, які б ґрунтувалися на однаковому підході до них в різних пропріальних культурах, враховували права власника, соціально-правову значущість об'єктів номінації та особливості авторської і контактної мовних систем.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Подвійна природа власних назв (з одного боку, це елемент лексичної системи мови, а з іншого – засіб юридичної ідентифікації власника в різних мовних культурах) передбачає зміну мовних акцентів на правові при офіційній інтерпретації національного й іншомовного онімного простору. Цей висновок має стати основою будь-якої національної політики щодо власних назв, особливо в багатонаціональній державі зі спорідненими пропріальними культурами.

Проте реальна практика функціонування онімної лексики на пострадянському просторі характеризується традиційно підвищеною увагою якщо не до мовної складової різних лінгвосистем (*Константинополь* – *Костянтинопіль*, *Теплогорськ* – *Теплогірськ*, *Одесса* – *Одеса*, *шахта Южно-донбаська* – *Південнодонбаська*, *Анна* – *Ганна*, *Слена* – *Олена*, *Красна площа* – *Червона площа*), то до мовленнєво-індивідуального словотвору в межах розмовного, публіцистичного, художнього стилів (тільки *Вовчику*, *Володимире*, *Ганнуся*, *Сашко* і ніяк не *Вовочка*, *Владимир*, *Аннушка*, *Са-*